

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ НИМИ В УМОВАХ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

**С.В. Прасолова, кандидат економічних наук,
м. Полтава.**

Для ефективної роботи банківської установи необхідний механізм, який передбачає оптимальне планування та ефективне управління фінансовими ресурсами (фінансами). Такою системою управління є послідовна, безперервна та цілеспрямована діяльність керівних органів та менеджерів банку, зорієнтована на підтримку високого рівня оперативності та узгодженості в роботі підрозділів на всебічне забезпечення їх поточної діяльності. Основна мета цього управління - максимально ефективно використання підрозділів в процесі вирішення стратегічних, тактичних і поточних завдань.

При цьому провідним стратегічним завданням управління банку є забезпечення стабільності його розвитку. Більше того, особливе значення

влавистий підвищений ризик неповернення коштів та недостатня конкурентність ринку, провідною повинна бути стратегія мінімізації ризику, тоді як стратегія забезпечення більш швидкого зростання буде ефективною в міру загострення ринкової конкуренції, стабілізації економічного розвитку.

Такі стратегії розвитку банку будуються на принципах, зображених на мал. 1:

1) як можна дешевше придбати капітал (сплатити якомога більш низьку ставку ПС1);

2) продати капітал і послуги за рентабельною ставкою (отримати якомога більш високу ставку ПС2);

3) знизити ризик втрат шляхом відбору надійних клієнтів і отримання гарантії, диверсифікації операцій і освоєння різних ринків позичкового капіталу.

Передумовою реалізації поставлених цілей управління фінансовими ресурсами є безпека банківської діяльності. За інших рівних умов прибуток тим вищий, чим вища безпека діяльності і менший ризик. Але банк - це завжди ризикове підприємство.

В процесі реалізації стратегії розвитку для додержання першого принципу менеджери повинні вирішити оптимізаційну задачу формування оптимального портфеля пасивів, у тому числі портфелів залучених і власних ресурсів. При цьому вибір додаткових джерел формування ресурсів залежить, на нашу думку, від таких факторних ознак:

- обсяг банку та його потреба в додаткових ресурсах або фондах у відповідності з обраною

стратегічною програмою;

- обмеження за відповідними урядовими нормами регулювання [2];
- ризик ненадійності або нестійкості кожного джерела для адекватного резервування;
- відносна вартість кожного залучуваного джерела коштів;
- тривалість часу, протягом якого потрібні будуть кошти з тих чи інших джерел, а також інші аспекти визначення оптимальних джерел формування ресурсів.

Крім того, вирішення вказаної оптимізаційної задачі мінімізації процентної вартості капіталу (ПС1) потребує визначення процентних ставок за недепозитними джерелами (міжбанківськими, централізованими кредитами), які залежать від рівня процентної ставки, що має перевагу на ринку капіталів і формується під впливом попиту та пропозиції на ці кошти.

Але більш вагомим фактором є встановлення процентних ставок за депозитними рахунками і вкладками, оскільки зміна їх рівня не тільки обумовлює зміну різниці (так званої процентної маржі) між процентними ставками за доходними активами та оплачуваними залученими пасивами, але й впливає на склад клієнтів та структуру вкладів, що, в свою чергу, визначає стратегію розвитку та прибуток банку:

Мал. 1. Базова схема банківських операцій

має "активна стабільність", тобто здатність не просто долати кризові явища, але й не допускати різкого зниження обсягів активних операцій, зберігати свою частку на ринку позичкових капіталів, оптимальний рівень прибутку.

Послідовне досягнення стабільного отримання норми прибутку повинно супроводжуватись збереженням прийнятого для банківських акціонерів рівня ризику (за достатніх рівнів надійності та ліквідності). Це пов'язано з тим, що наприкінці ХХ ст. виникнення нових, оригінальних видів банківських операцій та ускладнення методів банківської діяльності супроводжувалось зростанням ризиків. Проблема "ризик - банківська ліквідність" стала центральною в управлінні банківськими операціями.

Розв'язання цієї проблеми потребує, щоб банківський заклад знаходився у постійному пошуку нових можливостей зростання, більш ефективного планування і контролю для досягнення бажаного стану фінансових ресурсів. По суті, це визначає дві провідні стратегії: забезпечення більш швидкого зростання основних показників ефективності або мінімізація ризику і підтримка іміджу надійного банку за невисокого рівня виплат своїм акціонерам.

Слід відмітити, що в умовах економіки перехідного періоду, який

Зміна процентних ставок на депозитних рахунках і вкладів

Різниця між процентними ставками Ш доходу і вартості активів та обслуговуваними залученими пасивами

Зростання оплачуваних і залучених пасивів

Рішення клієнтів про розмір і тип цінніших рахунків і вкладів

Обсяг та структура оплачуваних і залучених пасивів (портфелю рісхтних залучених ресурсів)

Зростання доходних активів банку

Прибуток банку

При цьому визначення рівня процентної ставки за депозитами.. рахунками і вкладами повинно бути спрямованим, перш за все, на збереження і збільшення прибутковості банку шляхом широкої диверсифікації портфеля залучених ресурсів, а вже потім - на розширення клієнтської бази та боротьбу з конкурентами. Досягнення цієї мети може бути здійснене не тільки на основі методики простих і складних процентів (що враховують термін використання джерел коштів), яка застосовується у вітчизняній банківській практиці, але й на основі найбільш поширених за кордоном моделей розрахунку процентних ставок за депозитами [8; С. 374-383]:

1) метод встановлення процентів за депозитами для проникнення на ринок, який полягає у пропонуванні вищих за ринковий рівень процентних ставок. Це збільшує обсяг вкладів і, відповідно, обсяг кредитів банку та компенсує зниження прибутку. Застосування такого методу відповідає стратегії, що існує, головним чином, в періоди швидкого зростання ринків банківських послуг, більшу частку яких банк сподівається завоювати;

2) метод "витрати плюс прибуток", який дозволяє банкам більш точно співвідносити цілі і видатки та обмежувати кількість послуг, які надавались раніше безкоштовно. Це дозволяє забезпечити стабілізацію доходної бази;

3) встановлення процентних ставок на депозити за граничними видатками, тобто додатковими витратами, пов'язаними із залученням нових коштів. Таке ціноутворення дає менеджерам цінну інформацію не тільки про процентні ставки на вклади, але й про те, до якого моменту банк може розширювати свою базу депозитів, перш ніж додаткові видатки зростання депозитів призведуть до зниження додаткових доходів і сукупного прибутку. Коли ж прибуток починає зменшуватися, керівництво повинне або шукати нові джерела коштів з більш низькими граничними видатками, або здійснювати нові кредитні вкладення та інвестиції, які

дають більш граничні доходи, або і те, і друге;

4) вільне ціноутворення, що залежить від багатьох факторів, у тому числі від кількості операцій, які здійснюються за рахунком, середнього залишку на рахунку протягом визначеного періоду, терміну, на який проводиться вкладення та ін. Такий метод дозволяє банку отримати цінну інформацію про зміст і вартість портфеля депозитів;

5) ціноутворення, націлене на залучення клієнтів з більш високими доходами. Така стратегія встановлення цін вище середнього рівня, як правило, прив'язана до стратегічної програми банку, за якою кожний заможний клієнт закріплюється за окремим службовцем, що веде усі справи клієнта в банку. Застосування такого методу дозволяє підвищити конкурентоспроможність.

Для реалізації другого принципу (щодо отримання максимально можливої ставки ПС2) необхідним є визначення раціональних схем розподілу фінансових ресурсів банку за основними категоріями активів. Етапність вирішення цього завдання може бути подана у такому вигляді (мап. 2):

1) визначення обсягів ефективних ресурсів банку, які можуть бути спрямовані на проведення активних операцій, та схем їх додаткового залучення;

2) встановлення частки ресурсів банку, що виділяється як первинний резерв - головне джерело забезпечення ліквідності банку для негайних виплат і розрахунків;

3) встановлення частки вторинних резервів (менш провідних активів, в основному державних та муніципальних цінних паперів, що входять до складу інвестиційного портфеля банку);

4) безпосереднє вирішення завдання оптимального розподілу коштів за статтями балансу і видами фінансових операцій (наприклад, за критерієм забезпечення мінімального ризику отримання необхідної норми прибутку з урахуванням обмежень за основними банківськими показниками, введеним в дію нормативними актами НБУ) [1; 2].

Вирішення цього оптимізаційного завдання передбачає, по-перше, застосування таких поширених у міжнародній банківській практиці методів управління активами, як методи загального фонду коштів, розподілу активів або конверсії коштів [4, 8, С. 480], збалансованих підходів до управління фондами [8, С. 481], а також врахування особливостей формування обсягів і структури портфеля цінних паперів та кредитно-інвестиційного портфеля, які досліджені в роботах Л. Бєлих [3], Т. Коха [5], П. Роуза [8], Дж. Сінкі [9] та ін.

По-друге, необхідно встановити оптимальний рівень доходності

Одержані кредитні ресурси

Обсяги ресурсів банку і пропозиції щодо їх залучення

Поточні рахунки клієнтів банку

Визначення обсягів ресурсів банку та схем їх додаткового залучення

Програма кредитування і залучення клієнтів банку

Депозитні вклади юридичних і фізичних осіб

Програма формування емісійного портфеля банку

Власні кошти, що використовуються в обігу

Пропозиції щодо розмірів частки ресурсів як первинного резерву

Нерозподілена частка прибутку _____^ банку

Визначення частки ресурсів банку як первинного резерву

Вирішення завдання оптимального розподілу коштів за напрямками фінансової діяльності банку

Готівкові і прирівняні до них кошти

Пропозиції щодо розмірів частки ресурсів як вторинного резерву

Програма формування кредитно-інвестиційного портфеля банку

Інструменти фондового ринку

Низьколіквідні активи (основні засоби та інші нематеріальні активи)

Визначення частки ресурсів банку як вторинного резерву

Програма формування портфеля цінних паперів

Інвестиції, кредити та інші позики

фінансових ресурсів, обумовлений, з одного боку, найкращим для стабільного розвитку рівнем необхідної середньої доходності робочих (процентних) активів, компоненти якої повинні містити: бажану маржу прибутку банку; оціночну маржу для захисту від ризиків; мінімально необхідну середню ставку доходності, яка забезпечує беззбиткову роботу, покриваючи граничні видатки.

З іншого боку, встановлення оптимальної доходності фінансових ресурсів визначається рівнем процентних ставок на відкритому грошовому ринку, попитом і пропозицією кожного виду активів та стратегією самого банку відносно вартості банківських послуг, яка визначає коливання доходних ставок на окремі види кредитів, - від базової ставки "прайм-рейт" [8, С. 231] (найнижчої ставки, що пропонується найбільш кредитоспроможним клієнтам за короткострокові кредити) до максимального рівня доходності - ставки "кеп" [8, С. 234] (збалансованого верхнього рівня, який не залежить від майбутньої динаміки процентних ставок).

Наявність третього принципу стратегічного розвитку банку обумовлюється тим, що розвиток ринкових відносин завжди пов'язаний з деякою нестабільністю різних економічних параметрів, що утворює серію банківських ризиків. Зокрема, постійно змінюються попит і пропозиція, фінансові умови укладання угод, платоспроможність клієнтів і т.п. Саме тому комерційний банк при укладанні угод не може бути впевнений в їх наслідках або, іншими словами, несе ризик фінансового результату.

Найбільш розповсюдженими фінансовими ризиками у банківській практиці є:

- кредитний ризик (ймовірність значних збитків внаслідок невиконання позичальником своїх зобов'язань);
- ризик незбалансованості ліквідності (небезпека появи дефіциту готівкових коштів в момент, коли вони потрібні для покриття поточних зобов'язань);
- ринковий ризик (несприятливі зміни вартості активів, пасивів банку);
- процентний ризик (можливість скорочення різниці (спреду) банку між процентними доходами і процентними витратами внаслідок зміни процентних ставок);
- ризик недоотримання прибутку (можливості змін стабільності отримання чистого прибутку);
- ризик неплатоспроможності (ймовірність банкрутства банку).

Найважливішим засобом подолання або мінімізації цих ризиків є їх регулювання, тобто підтримка оптимальних співвідношень прибутковості, ліквідності та платоспроможності банку в процесі управління пасивами (ставками ПС1) при реалізації першого принципу стратегічного розвитку

та активами (ставками ПС2) при реалізації другого принципу.

Для вирішення поставлених стратегічних завдань банки можуть вибирати різну тактику. Одні банки поглинають інші банки та розширюють власну філіальну мережу; інші банки збільшують активи і, відповідно, відчувають на собі підвищений рівень ризику; треті - намагаються повертати кошти своїм акціонерам у вигляді дивідендів, а не збільшувати активи. Останній підхід дозволяє знизити банківські ризики і, відповідно, підвищити доходи та ліквідність. Саме тому подібна тактика є найбільш прийнятною для України.

При цьому основними завданнями оптимізації управління фінансовими ресурсами банків в сучасних умовах є, на нашу думку, максимізація вартості їх власного сукупного (акціонерного) капіталу, оскільки це дозволяє забезпечити залучення нових коштів, збільшення резервів для зменшення ризиків та стимулювання діяльності менеджерів банку щодо удосконалення операцій, зниження затрат та підвищення якості банківських послуг. Це обумовлено тим, що подібна тактика дозволить зберегти капітал українських банків незалежно від зовнішніх умов їх діяльності та забезпечить основу їх виживання та зростання в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 20.03.1991 р. // Збірник нормативних актів НБУ. - 1997. - № 1.
2. Інструкція № 10 "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків": Постанова Правління НБУ від 14.04.1998 р., № 141 // Банківська справа. - 1998. - № 1.
3. Бельїх Л.П. Устойчивость коммерческих банков. Как банкам избежать банкротства. - М.: Банки и биржи, 1996. - 192 с.
4. Гагарин С.В. и др. Межбанковский кредит: дилинговые операции на рынке "коротких денег" / Гагарин С.В., Никольский Ю.Б., Шамбаев Г.А. - М.: ПРИНТЛАЙН, 1995. - С. 11-14.
5. КохТ.И. Управление банком. 4.1.: Пер. с англ. - Уфа: Спектр, 1993. - 129 с.
6. Ланова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. - М.: Финансы и статистика, 1996. - 272 с.
7. Планирование финансовой деятельности банка: необходимость, возможность, эффективность / Лаптырев Д.А., Батенко И.Г., Буковский А.В., Митрофанов В.И. - М.: АСА, 1995. - 90 с.
8. Роуз П.С. Банковский менеджмент: Пер. с англ. со 2-го издания. - М.: ДелоЛТД, 1995. - 768 с.
9. Синки Дж.Ф. Управление финансами в коммерческих банках: Пер. с англ. 4-го перераб. изд. / Под ред. Р.В. Левиты, В.С. Пинскера. - М. Calallaxy, 1994. - С. 170-756.

ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ

**Н.М. Яценко, кандидат економічних наук,
м. Кременчук.**

Інвестиційна діяльність була і завжди буде вирішальним чинником економічної політики держави, найголовнішим завданням здійснення активної структурної та інвестиційної політики переходу на інноваційний шлях розвитку.

Швидко подолати економічну кризу і досягти сталого економічного зростання, збалансованості макроструктури, підвищення заробітної плати та ринкової платоспроможності неможливо без поживлення інвестиційної діяльності. Слід відмітити, що в останні роки в Україні вона зменшується, що підтверджується даними Держкомстату України. Так, за 1991-1998 рр. обсяг капітальних вкладень в економіку України зменшився порівняно до 1990 р.: у 1991 р. - на 7,1%, у 1992 р. - на 41,4%, у 1993 р. - на 47,5%, 1994 р. - на 59,3%, 1995 р. - на 70,9%, у 1996 р. - на 77,3%, у 1997 р. - на 79,2%, у 1998 р. - на 79,7%. Падіння обсягів інвестицій в економіку України в % до 1990 р. ілюструє діаграма, представлена на мал. 1.

Крім того, в структурі капіталовкладень зросла частка інвестицій в

електроенергетику, у чорній металургії вона збільшилась з 4,8% у 1992 р. до 6,4% у 1997 р. В той же час капітальні вкладення у машинобудування скоротились майже у двічі. Наведені факти свідчать, що в Україні поглиблюються структурні диспропорції.

Зменшення обсягів інвестування здійснюється за всіма джерелами. Так, за 1996-1998 рр. щорічний приріст капіталовкладень знизився на 600-500 млн. дол. США. Крім того, скоротились обсяги довгострокових кредитів у 1998 р. Питома вага їх складала 17,5% загального обсягу банківських кредитів.

Слід підкреслити, що важливим фактором падіння інвестиційної активності стало катастрофічне спрацювання основних фондів. Так, у провідних галузях промисловості реальний знос основних фондів склав 60-70%, а в енергетиці і транспорті він наближується до критичної межі. Високий рівень морального зносу основних виробничих фондів промислових підприємств переконаливо свідчить про неможливість випуску конкурентоздатної продукції, тому що у світовому порівнянні вона